

В.І. Русілка
(дацэнт кафедры літаратуры
ВДУ імя П.М. Машэрава)

СПЕЦЫФІКА ПРАЦЫ ПА ПАДРУЧНІКУ НОВАГА ПАКАЛЕННЯ “БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА. 8 КЛАС”

Вучэбны дапаможнік “Беларуская літаратура. 8 клас”, аўтарамі якога з’яўляюцца М.А. Лазарук, В.І. Русілка, І.М. Слесарава і настаўніца Мар’інагорскай СШ № 1 І.У. Рэпенка, – гэта падручнік новага пакалення, ён адпавядае сучасным метадалагічным, дыдактычным і метадычным прынцыпам літаратурнай адукацыі і скіраваны на рэалізацыю кампетэнтнаснага, культуралагічнага, камунікатыўна-дзеяснага і культуратворчага падыходаў пры выкладанні ўсіх раздзелаў і тэм школьнага курса. Вучэбная кніга з’яўляецца дзейным сродкам арганізацыі сумеснай работы настаўніка і вучняў па засваенні зместу твора, яго шматаспектным выхаваўчым аналізе, развіцці маўленчай і самастойнай творчай дзейнасці школьнікаў. У арганізацыі структуры і зместу вучэбнага дапаможніка асноўным з’яўляецца тая праца, якая можа быць арганізавана з тэкстам літаратурнага твора, рэпрадуктыўныя, даследчыя, творчыя заданні на яго аснове, якія дапамогуць настаўніку мэтанакіравана планаваць пэўныя вучэбныя дзеянні, накіраваныя на рэалізацыю асноўных патрабаванняў вучэбнай праграмы па беларускай літаратуры і адукацыйнага стандарту Рэспублікі Беларусь.

Падручнік па беларускай літаратуры для 8 класа – гэта кніга з так званай “дапоўненай рэальнасцю”, з прадугледжаным выхадам у інтэрнэт-прасторы для выканання заданняў, накіраваных на выкарыстанне міжпрадметных сувязей, прагляд фрагментаў з тэлеспектакляў, кінафільмаў, відэаролікаў і кліпаў па творах, праслухоўванне песень і музычных п’ес, самастойны падбор ілюстрацыйнага матэрыялу да твораў, выкананне даследчых заданняў па творчасці пісьменнікаў, шматлікіх заданняў на ўласную культуратворчую дзейнасць вучняў і многае іншае. Гэтыя новыя магчымасці прынцыпова змяняюць працэс навучання, робячы вучня не аб’ектам, на які накіравана дзейнасць настаўніка, а актыўным суб’ектам навучання, які самастойна адшуквае матэрыял, актыўна засвойвае і ацэньвае яго, супастаўляе факты і робіць належныя вывады. Вучэбны дапаможнік на папяровым носбіце мае істотнае дапаўненне ў выглядзе распрацаваных І.А. Пінголь і В.І. Русілка электронных адукацыйных рэсурсаў (ЭАР) “Беларуская літаратура. 8 клас”, якія забяспечваюць камп’ютарную падтрымку навучання дысцыпліне. Электронныя матэрыялы, размешчаныя на нацыянальным адукацыйным партале <http://adu.by>, значна пашыраюць адукацыйныя магчымасці новага падручніка, робяць літаратурнае навучанне жывым, цікавым і блізкім да

запатрабаванняў сучаснай моладзі. Аўтары вучэбнага дапаможніка прадугледзелі сістэму заданняў, якія арганізоўваюць працу з электроннымі матэрыяламі, робяць іх выкарыстанне прадуманым і мэтанакіраваным. У навігацыйным апарце падручнікаў ужываецца новы элемент – QR-код (графічная выява спасылкі), які дазваляе вучню атрымаць індывідуальны доступ да электроннага адукацыйнага рэсурсу праз мабільны тэлефон ці планшэт для навучання і праверкі ведаў шляхам выканання крыжаванак, заданняў на трэнажорах, віктарын, літаратурных гульняў, тэстаў і інш. Безумоўна, выкарыстанне электронных рэсурсаў вымагае належнага матэрыяльнага забеспячэння ўрокаў, пэўнага напружання і перабудовы традыцыйных падыходаў да літаратурнага навучання найперш ад настаўнікаў, аднак гэтыя намаганні адпавядаюць сучасным адукацыйным тэндэнцыям, якія грунтуюцца найперш на актыўна-дзеясным падыходзе і самастойнай даследчай працы вучняў. Нельга не пагадзіцца з думкамі настаўніка-практыка з Брэстчыны М.В. Жуковіча: “Інтэрнэт відавочна пранікае ў адукацыйную галіну. Прагрэсіўныя педагогі нашай краіны для таго, каб надаць эфектыўнасць і прывіць цікавасць да свайго прадмета, сёння выкарыстоўваюць у адукацыйным працэсе камп’ютарныя тэхналогіі. Такі падыход дазваляе сучаснаму выкладчыку вырашаць наступныя метадычныя задачы: 1) фарміраваць у школьнікаў устойлівую матывацыю вучыцца, 2) развіваць уменні самастойнай працы з навучальным матэрыялам, 3) выпрацоўваць крытычнае мысленне ва ўмовах карыстання вялікім аб’ёмам інфармацыі, 4) паспяхова развіваць здольнасці індывідуальнай працы і ў камандзе, 5) удасканалваць навыкі самаадукацыі і самакантролю” [1, с. 80]. Гэтыя словы пацвярджаюць аб’ектыўную неабходнасць камп’ютарызацыі літаратурнага навучання.

Варта звярнуць асаблівую ўвагу на некаторыя прыватныя адметнасці падручніка. Пры арганізацыі працы з творамі аўтары імкнуліся адпавядаць іх мастацкай прыродзе, таму першае знаёмства з народнымі песнямі прапануецца не праз чытанне тэкста па падручніку, а праз праслухоўванне адпаведных аўдыязапісаў у выкананні народнага гурта, пасля чаго вучні скажуць, чаму гэтыя творы спачатку трэба слухаць, а потым ужо асэнсоўваць іх змест і мастацкія асаблівасці, перачытваючы тэкст паўторна. Тая ж паслядоўнасць і пры вывучэнні драматычных твораў, якія пішуцца не для чытання, а для пастаноўкі на сцэне: спачатку прапануецца паглядзець відэаролік па спектаклі “Паўлінка”, які ў дынамічнай і нагляднай форме знаёміць з п’есай і стварае сцэнічны эфект, а потым вучні з большай зацікаўленасцю аналізуюць тэкст.

Аўтары імкнуліся, каб заданні з QR-кодам былі арганічна ўключаны ў аналіз твора і падрыхтоўвалі да творчай ці даследчай працы. Калі прапануецца аднавіць прапушчаныя радкі верша, то наступнае заданне падручніка прапануе зрабіць вывад пра асаблівасці кампазіцыі твора. Так,

у вершы Максіма Багдановіча “Раманс” першы радок кожнай строфы паўтараецца як чацвёрты, але скарачана, не поўнасьцю. Гэта стварае эфэкт рэха, водгулля, успаміну пра каханне. Акрамя асэнсавання кампазіцыйных асаблівасцей твора, трэнажор дапамагае лепш запомніць тэкст, які рэкамендаваны для завучвання на памяць. Трэнажоры, якія прапануюць пазнаць героя па партрэце ці па каларытных выказваннях, падрыхтоўваюць вучня да характарыстыкі персанажаў твора і да засваення тэарэтычных ведаў пра вобраз-характар у эпічным ці драматычным творы. Заданне размясціць цытаты з апавядання Якуба Коласа “Хмарка” ці твора Уладзіміра Караткевіча “Паром на бурнай рацэ” ў адпаведнасці з развіццём падзей дапамагае праверыць асэнсаванае чытанне твора і дапамагае засваенню тэарэтычнага матэрыялу пра асаблівасці эпічных жанраў. Трэнажор, які накіраваны на аднаўленне кампазіцыі верша Дануты Бічэль “Лёгка сняжынкi у цішы”, рыхтуе вучняў да ўласнай творчай працы па напісанні трыялета па зададзеных радках. Крыжаванкі, гульні і тэсты дапамагаюць сістэматызаваць матэрыял і праверыць уласныя веды, тым больш што няправільныя тэставыя адказы выдзяляюцца чырвоным колерам, іх можна выправіць, неаднаразова звяртаючыся да паўторнага выканання задання перад яго канчатковай адпраўкай на праверку.

Аўтары актыўна выкарыстоўвалі пастаноўку праблемных пытанняў да твораў, якія заахвочваюць актыўнасць вучняў і пазначаны значком “абмяркоўваем разам” (аргументаваць учынкi герояў, параўнаць іх паводзіны ў складаных жыццёвых сітуацыях, прапанаваць магчымы выхад), да арганізацыі даследчай дзейнасці школьнікаў (параўнаць верш і твор жывапісу ці музыкі, аповесць і яе экранізацыю, гістарычны факт і яго ўвасабленне ў творы, праграмны верш і прачытаны самастойна, напісаць водгук на твор, выканаць і абараніць ілюстрацыю і г.д.), да стымуляцыі культуратворчай дзейнасці падлеткаў (дадумаць канцоўку твора, напісаць трыялет па апорных радках, дапісаць прапушчаны радок верша і інш.). У падручніку шырока прадстаўлены матэрыял для міжпрадметных сувязяў (гістарычныя каментарыі да твораў, паралелі з вуснай народнай творчасцю, рускай і замежнай літаратурай, жывапісам і музыкай, тэатрам і кінамастацтвам, супастаўленні верша і яго перакладу на рускую мову і інш.), што станоўча ўплывае на эстэтычнае, маральна-этычнае, інтэлектуальнае, эмацыянальнае развіццё асобы вучня.

Заданні падручніка прадугледжваюць сувязь з іншымі відамі мастацтва, найперш музыкай і жывапісам. Большасць вершаў, змешчаных у вучэбным дапаможніку, сталі папулярнымі песнямі, і ЭАР даюць магчымасць не толькі праслухаць іх у якасным выкананні, але і паглядзець выдатныя відэакліпы, як, напрыклад, кліп на песню “Слуцкія ткачыкі” са змястоўным відэарадам. Звяртаем увагу, што праслухоўванне песень не самамэта і не забава для вучняў, яму адпавядаюць такія заданні падручніка, якія прапануюць параўнаць тэкст верша і песні,

растлумачыць адрозненні, падумаць, чаму менавіта гэтыя радкі паўтараюцца ў выглядзе прыпева і г.д. Такая ж сур'ёзная работа звязана і з разглядам рэпрадукцый з карцін на ўклейках у падручніку, калі вучням прапануецца параўнаць настрой і змест твораў літаратуры і выяўленчага мастацтва, вызначыць агульныя і адрозныя вобразы.

У новым падручніку надаецца значная ўвага міжпрадметным сувязям, у прыватнасці, з рускай літаратурай, праводзяцца ўнутрыпрадметныя паралелі, даюцца заданні, якія актуалізуюць вывучанае ў папярэдніх класах. Пытанні і заданні да розных тэм прыведзены ў прадуманую сістэму, вызначаюцца адзінствам канцэптуальных падыходаў і прадугледжваюць пастаянны зварот да раней вывучанага матэрыялу з мэтай паглыблення ведаў вучняў.

Такім чынам, новы падручнік па літаратуры пры зацікаўленым і прафесійна прадуманым яго выкарыстанні адкрывае багатыя магчымасці для паглыблення літаратурнай адукацыі сучасных падлеткаў і фарміравання актыўнага і матываванага чытача.

Літаратура

1. Жуковіч, М.В. Актыўныя адукацыйныя тэхналогіі па фарміраванні свабоднай асобы вучня на ўроках беларускай мовы, літаратуры і пазакласных мерапрыемствах / М.В. Жуковіч. – Мінск: Аверсэв, 2012. – 93 с.

С.А. Салодкая

(настаўнік беларускай мовы і літаратуры
ДУА “Сярэдняя школа № 3 г. Глыбокае”)

РЭАЛІЗАЦЫЯ МІЖПРАДМЕТНЫХ СУВЯЗЯЎ У ДАСЛЕДЧАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ВУЧНЯЎ ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ І ЛІТАРАТУРЫ

Адным з важных патрабаванняў да сучаснага адукацыйнага працэсу з'яўляецца выкарыстанне міжпрадметных сувязяў у выкладанні розных дысцыплін. Міжпрадметныя сувязі – гэта ўзаемадзеянне паміж зместам асобных вучэбных прадметаў, дзякуючы чаму дасягаецца ўнутранае адзінства адукацыйных праграм. Гэта дазваляе актывізаваць навучальную і даследчую дзейнасць вучняў.

Настаўнік беларускай мовы і літаратуры мае шырокія магчымасці для рэалізацыі ўзаемасувязяў з рознымі дысцыплінамі, калі звяртаецца на паўсядзённых уроках да ведаў вучняў, атрыманых пры вывучэнні розных прадметаў. Беларуская мова і літаратура як школьныя дысцыпліны арганічна ўзаемазвязаны, а таксама спалучаюцца з шэрагам іншых вучэбных прадметаў. Сярод іх, у першую чаргу, трэба назваць такія, як гісторыя, выяўленчае мастацтва і музыка.